

Алла КРАВЧУК
Львівський національний університет
імені Івана Франка

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ СЛІВ У ВИКЛАДАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНЦЯМ

У статті торкаємося теоретичних та практичних питань, пов'язаних із різними видами сполучуваності слів у польській мові, зосереджуючи основну увагу на типах лексико-семантичної сполучуваності. Проблему розглядаємо в лінгводидактичному аспекті, аналізуючи помилки системної, нормативної та ідіоматичної сполучуваності, які роблять українські студенти, що вивчають польську мову. Пропонуємо типи вправ, що можуть сприяти подоланню інтерференцій у сфері лексико-семантичної сполучуваності. З точки зору придатності у вивченні українцями сполучуваності польських слів аналізуємо словники різних типів.

Ключові слова: лексико-семантична сполучуваність, лінгводидактика, мовна інтерференція.

Theoretical and practical issues concerning different kinds of collocations (lexical-semantic collocations in particular) in Polish language are dealt with in the article. The problem is studied in lingua-didactic aspect with analyze of the mistakes in systematic, normative, idiomatic collocations made by Ukrainian students studying Polish. Different types of exercises that can be helpful in overcoming the linguistic interference in the sphere of lexical-semantic collocations are offered. Different kinds of dictionaries, that can be used by Ukrainians learning Polish words combinations are analyzed.

Key words: lexical-semantic collocation, linguadidactics, linguistic interference.

W artykule przedstawiono kwestie teoretyczne i praktyczne związane z różnymi rodzajami łączliwości wyrazów w języku polskim. Uwagę skupiono głównie na typach łączliwości leksykalno-semantycznej. Zagadnienie to rozpatrzone w aspekcie glottodydaktycznym, na drodze analizy błędów łączliwości systemowej, normatywnej oraz idiomatycznej popełnianych przez studentów ukraińskich uczących się języka polskiego. Proponuje się typy ćwiczeń, które mogą pomóc w zwalczaniu interferencji w zakresie łączliwości leksykalno-semantycznej. Przeanalizowano różne rodzaje słowników pod względem użyteczności dla Ukraińców w nauce łączliwości wyrazów polskich.

Słowa kluczowe: łączliwość leksykalno-semantyczna, glottodydaktyka, interferencja językowa.

Сполучуваність слів є однією з найскладніших проблем при вивченні мови як іноземної, особливо близькоспорідненої. Йдеться і про синтаксичні зв'язки, як наприклад різне керування слів – формально схожих відповідників – у близькоспоріднених слов'янських мовах, і про сполучуваність, зумовлену лексико-семантичними чинниками.

І на матеріалі синтаксису, й на матеріалі лексики виділяють два найзагальніші види сполучуваності слів. Перший стосується поєднання мовних одиниць як репрезентантів цілих граматичних або семантичних класів слів, другий – поєднання окремих одиниць з певним граматичним або лексичним значенням, див. напр. [6, 184]. Перший тип сполучуваності в польському синтаксисі можна проілюструвати запереченими формами дієслів, які – всі без винятку – вимагають прямого додатка у формі родового відмінка (*nie znam tej dziewczyny, nie czytam książek, nie tam zeszytu*). Це приклад **системної** синтаксичної сполучуваності, підпорядкованої певному загальному правилу. Від неї відрізняється **нормативна** синтаксична сполучуваність, яка

стосується тільки окремих одиниць. Наприклад, на відміну від більшості незаперечених польських дієслів, які вимагають прямого додатка у формі знахідного відмінка, деякі дієслова, не об'єднані жодною спільною семантичною ознакою, вимагають його у формі родового (*śłuchać muzyki, szukać zeszytu, używać wyrazi, gratulować awansu, zazdrościć sukcesu*). Дієслова, що керують родовим відмінком іменника, не підпорядковані загальному правилу, або системній синтаксичній сполучуваності, їх потрібно запам'ятовувати як винятки. Саме такий винятковий характер мовних явищ характеризує нормативну сполучуваність.

Системну і нормативну сполучуваність польські мовознавці аналізують і на лексичному матеріалі, див. напр. [6, 184; 12, 253; 5]. Саме аналізом проблем лексико-семантичної сполучуваності, а зокрема тих, що виникають при викладанні польської мови українцям, обмежуємося в пропонованій статті (стосовно проблем навчання українців польських зв'язків керування див. напр. [10]).

При **системній** лексико-семантичній сполучуваності поряд зі словом-центром може виступати будь-який елемент певної семантичної групи – наприклад, будь-яка назва особи, істоти, предмета, абстрактного або конкретного поняття та ін. Так, наприклад, дієслова *rozporządzić się (czym)* або *myśleć (o kim, o czym)* вимагають особовий іменник у ролі підмета, а не іменник якоїсь іншої семантичної категорії. Звичайно, межі семантичної категорії, про яку йдеться при системній сполучуваності, можуть бути більш або менш широкими. Наприклад, дієслово *emancypować się* у своєму основному значенні або сполука *wyjść za mąż* уживаються лише з особовими жіночими назвами в ролі підмета. Дієслово *rozpocząć* вимагає у своєму контексті в ролі підмета особових іменників, а в ролі додатка – абстрактних, причому найчастіше – це іменники на позначення якогось процесу: *Turyści rozpoczęli wędrówkę w Sanoku, a skończyli w Stuposianach; Profesor rozpoczął wykład anegdotką; Aktorka rozpoczęła swoją karierę od epizodów.*

При **нормативній** лексико-семантичній сполучуваності можливості поєднання слів значно більше обмежені і різні лексеми, що можуть додаватися до слова-центру, не входять до єдиної семантичної групи. Данута Буттлер пише про це так: «...Слово, що становить центр структури, яка представляє нормативну сполучуваність, ніби не використовує всіх можливостей утворення сполук, а входить тільки в деякі з них – у ті, що виникають унаслідок його семантичних ознак; наприклад, прикметник *frenetyczny* означає ‘сповнений ентузіазму, захоплений’, проте не творить сполук *frenetyczne powitanie, frenetyczna ocena, recenzja*; відповідно до мовного звичаю, воно поєднується тільки з іменниками *brawa* й *oklaski*» [6, 185]. Чітко відмежувати нормативну сполучуваність від системної в багатьох конкретних випадках буває важко – цьому перешкоджає специфіка семантичної структури мови, з нечіткістю й розмитістю меж семантичних полів. Окрім того, до самого поняття системності можна підходити по-різному, виділяючи або загальніші, або конкретніші елементи системи.

У сфері лексики системну сполучуваність намагаються відрізнити від нормативної, беручи за основу також критерій усталеності, стабільності семантичної структури. На основі цього критерію, крім системної та нормативної сполучуваності, виділяють ще й ідіоматичну. Системна сполучуваність є до певної міри вільною,

користувачі мови не змушені запам'ятовувати конкретних варіантів поєднання слова з іншими. Але такі зусилля вже потрібні при нормативній сполучуваності, коли необхідно утримувати в пам'яті певні слова, які можуть уживатися поряд зі словом-центром, як наприклад: *gremialny udział, gremialny akces, gremialny protest*, але не **gremialny śpiew* чи **gremialna wycieczka*, хоча й у другому випадку, як і в першому, мова йде про дії певної сукупності людей [6, 185], порівн. дефініцію цього прикметника в «Іншому словнику польської мови»: «**Gremialne** działania to takie, w których biorą udział wszyscy» [9].

Найбільш усталений характер мають структури з **ідіоматичною сполучуваністю**. Вони мають бути відтворювані саме в такій, а не іншій формі. Тут іде мова про фразеологізми (у вужчому значенні терміна) на зразок *zrywać się na równe nogi, strzelać z grubej rury* та ін.

Описані в польській науковій літературі й представлені тут три види лексико-семантичної сполучуваності справляють труднощі українцям, що вивчають польську мову. Всупереч можливим припущенням, складною для них буває навіть системна сполучуваність, яку, здавалося б, можна добре засвоїти, вивчаючи доволі загальні (й цим схожі до граматичних) правила.

Із системною, рідше – нормативною сполучуваністю пов'язане поняття т. зв. семантичної прозодії, про яку пише Мірослав Банько [2] (учений запозичує термін у британського мовознавця Джона Сінклера). Йдеться про особливості поєднання слова з іншими, які мають або тільки позитивне, або тільки негативне забарвлення. Наприклад, слово *następstwo* у значенні ‘наслідок’ має негативну прозодію (*fatalne, katastrofalne, negatywne, niebezpieczne, nieobliczalne, przykre, szkodliwe, tragiczne, ujemne, zębne, złe następstwa*), а слово *efekt* у цьому ж значенні найчастіше має позитивну прозодію (*ciekawe, interesujące, niezwykle, dobre, doskonałe, znakomite, korzystne, pozytywne, wspaniałe, znakomite efekty*). Аналіз текстів електронного Корпусу польської мови дає вченому змогу визначити «позитивні» або «негативні» лексико-семантичні «вподобання» багатьох польських слів, а серед них виділити й такі лексеми, для яких притаманність певного типу семантичної прозодії не була досі очевидною. Наприклад, частотність контекстів у Корпусі підтверджує, що негативну прозодію мають польські слова **ewidentny** та **przyczyna**: *ewidentny błąd, absurd, konflikt (interesów), ewidentne nadużycie*,

zaniedbanie, niedopatrzenie, niepowodzenie, świństwo, niechlujstwo, ewidentna niesprawiedliwość, bezsilność, głupota; przyczyna awarii, błędu, choroby, katastrofy, kłęski, konfliktu, kryzysu, niepowodzenia, nieszczęścia, pożaru, śmierci, tragedii, trudności, wypadku, zgonu. Іншим, менш «несподіваним» прикладом, але вже позитивної прозодії, може бути лексико-семантична сполучуваність дієслова *dostać* у значенні 'удостоїтися, заслужити, зазнати', порівн. словникову дефініцію: *Jeśli ktoś dostał czegoś, zwykle czegoś korzystnego, cennego lub zaszczytnego, to osiągnął to lub doświadczył tego* [9], наприклад, *dostać zaszczytu spotkania z (kim); dostać zbawienia i oczyszczenia.* Переважно позитивну прозодію мають дієслова *zapewnić (co), wyróżniać się (czym), darzyć (kogo czym)*, негативну – слова *powodować, wyrządzić, popełnić, nabawić się (czego), narobić (czego), trącić (czym), nagminny, jawnie, symptom, syndrom.*

Результати корпусних досліджень М. Банька та колективу, що працював над «Іншим словником польської мови», уможливили появу в цьому словнику дуже інформативних, т. зв. **контекстних**, дефініцій, які, на відміну від традиційних, доволі чітко представляють синтаксичну та лексико-семантичну сполучуваність лексем, особливо дієслівних та прикметникових – порівн., наприклад, традиційні дефініції зі «Словника польської мови» за редакцією Мечислава Шимчака [17] з контекстними дефініціями зі згаданого словника за редакцією М. Банька (важливі в плані сполучуваності елементи дефініції записуємо в розрядці): **efekt** «skutek jakiejś przyczyny, rezultat, wynik» [17] – «**Efekt** jakiegoś działania, procesu lub stanu to ich końcowy wynik, zwłaszcza pozytywny» [9]; **wyrządzić** «dopuszczyć się czegoś w stosunku do kogoś, popełnić coś; uczynić, zrobić komuś coś złego» [17] – «**Jeśli** jakaś osoba, rzecz lub zjawisko **wyrządziły** komuś krzywdę, przykrość lub szkodę, to sprawiły, że doznał on jej» [9]; **nagminny** «szeroko rozpowszechniony, bardzo często spotykany; powszechny, pospolity» [17] – «**Jeśli** jakieś negatywne zjawisko jest **nagminne**, to występuje powszechnie» [9]. Для вивчення польської як іноземної «Інший словник польської мови» серед інших загальних словників є чи не найпридатнішим. Окрім того, що дефініції в ньому неенциклопедичні – написані звичайною мовою, без уживання спеціальної термінології, контекстна форма дефініції допомагає швидко зорієнтуватися в синтаксичній та лексико-семантичній сполучуваності слів.

На матеріалі Корпусу... написано й спеціальне лексикографічне джерело авторства М. Банька «Словник доброго стилю» («Słownik dobrego stylu, czyli wyrazy, które się lubią») [4], який, як підказує його повна назва, уміщує цінний матеріал для занять з іноземцями при вивченні всіх видів лексико-семантичної сполучуваності. У вступі до нього М. Банько наголошує на тому, наскільки важливо носіям мови знати лексико-семантичну сполучуваність слів: «Безпорадний мовець відчинятиме всі двері єдиним словом-відмичкою: *duży absurd, duża akceptacja, duża aktywność* і т. ін. Тимчасом *absurd* є не *duży*, а *czysty, kompletny, oczywisty*, навіть *totalny*. *Akceptacja* є не *duża*, а *pełna, powszechna, szeroka*, а також *wzajemna*. А *aktywność*, хоча й може бути *duża*, може, крім того, бути *gorączkowa, nadmierna, niezwykła, podwyższona, wielka, wysoka, wzmożona, znaczna, zwiększona*» [3: VI].

Надзвичайно цінний і придатний для вивчення польської мови матеріал уміщує «Стилістичний словник польської мови» Еви Геллер і Анджея Домбрувки [7], інформуючи про синтаксичну, семантичну, прагматичну сполучуваність слів, з урахуванням найновіших контекстів із загальнодоступних інтернет-сторінок. Значно розбудовані словникові статті представляють сполучуваність реестрового слова у градації: від найбільш до найменш усталених структур. Як зазначають автори у вступній статті, «Стилістичний словник польської мови» – це перша такого типу публікація, що описує сучасну польську мову в аспекті її мінімальних інформаційних одиниць, які застосовуються в процесі мовної комунікації: «Героями нашого словника не є – як у більшості словників – окремі слова або ідіоми, ними є ціла гама більш або менш усталених сполучень слів. Вони становлять основні цеглини, які ми використовуємо, не тільки будуючи правильні речення, а й виражаючи прагматично різні мовні повідомлення у всіх стилістичних реєстрах» [8: XVII].

Як зазначалося, нормативну та ідіоматичну сполучуваність польських слів українцям опанувати важче, ніж системну, адже запам'ятовувати потрібно не більш чи менш загальні правила, яким можна підпорядкувати лексичний матеріал, а окремі «готові» структури з конкретним лексичним наповненням. Частішими в цих випадках бувають й інтерференційні впливи рідної мови. Особливо складно засвоїти такі структури, які в українській мові мають схожий, але з дещо іншим формальним наповненням відповід-

ник. Основою для інтерференції часто стають розмовні одиниці або й узагалі ненормативні, але, очевидно, частотні в узусі. Нерідко це російські вкраплення в українській мові. Або ж дається взнаки безпосередній вплив російської мови, яку українці знають (принаймні пасивно, якщо йдеться про молоде покоління на заході України). Порівн: *obalić mit* – *розвінчати міф*, *przytaczać, podawać przykład* – *наводити приклад, przykuwać uwagę* – *привертати, притягувати увагу, podjąć próbę* – *зробити спробу, wzbudzić zaufanie* – *викликати довіру, cieszyć się popularnością* – *користуватися популярністю, przyznać stypendium* – *призначити, дати стипендію, Europa Środkowa* – *Центральна Європа, ponieść klęskę* – *потерпіти поразку, przestrzegać praw* – *дотримуватися законів, wziąć kąpiel* – *прийняти, взяти ванну, osiągnąć sukces* – *рос. досягнуть успеха* та ін. Звідси помилки сполучуваності на кшталт: **rozwieńczać mit*, **nawodzić przykłady*, **wywołać zaufanie*, **przyznaczyć stypendium*, **Centralna Europa*, **pocierpieć klęskę*, порівн. також у контекстах: **Przyciąga uwagę kultura jej języka mówionego*; **W towarzystwie swoich przyjaciół on korzysta się z popularności*; **W [...] świecie panują prawa, których trzeba się dotrzymywać*; **Rano muszę wziąć wannę*; **Nie rozumiem, jak ona dościsła takiego sukcesu* та ін.

Труднощі, з якими стикаються українці у сфері нормативної та ідіоматичної сполучуваності польських слів, можна прирівняти до проблем засвоєння фразеології в ширшому значенні цього терміна (порівн. широке трактування фразеології в працях відомого польського фразеолога Станіслава Скорупки, і зокрема, його «Фразеологічний словник польської мови», який, по суті, є не стільки фразеологічним – у сучасному розумінні – словником, скільки реєстром лексичної і синтаксичної сполучуваності слів [16]). Фразеологічний словник С. Скорупки може слугувати добрим джерелом матеріалу для лексико-комунікативних занять з іноземцями, оскільки дає відповіді на питання, як потрібно поєднувати слова в польській мові. Якщо ж говорити про сучасніші словники, які вміщують фразеологію у вузькому значенні, то одним із найвартісніших джерел вважаємо невеликий за обсягом, але інформативний у дефініціях словник «У кількох словах» («W kilku słowach: Słownik frazeologiczny języka polskiego») [13]. Написаний на матеріалі Корпусу текстів з використанням уже згадуваної контекстної дефініції, цей словник навчає не

тільки правильній сполучуваності компонентів у межах фразеологічної одиниці, а й сполучуваності цілого фразеологізму в контексті, наприклад: «Jakieś zajęcie **jest ciężkim kawałkiem chleba**, jeśli jest to praca niewdzięczna, wymagająca wysiłku i dająca niewielki zarobek» або: «Mówimy, że jakiś stan, jakaś sytuacja, jakieś zachowanie itp. są dla kogoś **chlebem powszednim**, jeśli są one dla niego czymś zwykłym, naturalnym, często występującym» [13, 47].

Проблема лексико-семантичної сполучуваності – це водночас і проблема синтагматичного добору відповідних синонімічних засобів – порівн. т. зв. денотаційні синоніми типу *otyły* і *tłusty*: перший уживається тільки як окреслення людей (*otyły mężczyzna*), другий – і людей, і тварин (*tłusta baba*, *tłusty kot*) або: *topić się* – про людей і тварин, а *tonąć* – ще й про предмети; два слова – *smaczny* і *dobry* – вживаються в однаковому значенні як окреслення страв, але з назвами алкоголю, тютюну чи кави потрібно вживати означення *dobry* (*dobre wino*, *dobre piwo*), а не *smaczny*. Помилки, що їх допускають українці у польському мовленні, дуже часто спричинені саме невмілим використанням синоніма. Під впливом інтерференції замість потрібного слова нерідко з'являється формальний відповідник української (часом російської) лексеми (необов'язково, як уже згадувалося раніше, нормативний в українській мові), наприклад: **Nasze przebywanie* (замість *nasz pobyt*) *we Wrocławiu bardzo mi się zapamiętało* – укр. перебування; **Kiedyś wiedźmy spalano na ognisku* (замість *na stosie*) – укр. вогнище; **[...] Elementy wszystkiego, co nie jest ci cudze* (замість *obce*) – укр. чужий; **Księżyc zagląda w okna do dzieci i ochrania* (замість *chroni, strzeże*) *ich słodkie sny* – укр. охороняти; **To była całkowita wolność: niepodległość rodzicom, swoboda działania i swoboda* (замість *wolność*) *słowa* – укр. свобода слова; **Ten malutki chłopczyk jest bardzo sławny* (замість *miły, sympatyczny*), *ile on ma lat?* – рос. славний, укр. славний; **Ta książka była o sławetnych* (замість *sławnych*) *zwycięzcach* – укр. славетний (але й славний); **W tej kawiarni jest bardzo smaczna* (замість *dobra*) *kawa* – укр. смачна (але й добра); **Zachwyca mnie twarz* (замість *oblicze* або *wizerunek*) *tego miasta* – укр. розм. лице (але й нейтр. обличчя); **Pierwsza aktorka opowiadała* (замість *recytowała, deklamowała*) *wiersze, drugi aktor miał* (замість *grał*) *rolę Chopina* – укр. розм. розповідала, розказувала (вірші), але й нейтр. декламувала; розм. мав роль, але й нейтр. грав роль.

Оскільки, як бачимо, проблеми лексико-семантичної сполучуваності нерідко зводяться до знання синонімічних засобів мови, у ході вивчення польської мови необхідно використовувати словники синонімів. Найпридатнішими для іноземців є такі словники, в яких не просто наведено синонімічні ряди, а подано ще й дефініції кожної з одиниць синонімічного ряду. Саме такий опис синонімії дає змогу не тільки розуміти тексти іноземною мовою, а й самостійно їх створювати. Адже глибинна сутність синонімії – не стільки в тому, що слова можуть використовуватись одне замість другого, а в тому, що в певному контексті має з'явитися саме та, а не інша одиниця синонімічного ряду, порівн.: «Слова, значення яких повністю збігаються, все частіше розглядають як лексичні дублети, варіанти і т. ін., а справжніми синонімами починають уважати слова, які помітно відрізняються за значенням» [1, 206].

Схожу концепцію синонімії приймають автори «Дистинктивного словника синонімів» [14]: «Дистинктивний словник синонімів [...] відзначається тим, що подає не тільки серії слів, які автори вважають, на основі певних (зазвичай прихованих) критеріїв, синонімічними; такий словник, окрім того, визначає умови добору потрібного відповідника до конкретної мовленнєвої ситуації. Це досягається шляхом указування дистинкції, тобто відмінностей (саме так!), між близькими за значеннями словами. Бо міфом є переконання, що в мові існують абсолютні синоніми – слова, цілком тотожні за значенням і обсягом денотації» [15: VII]. Саме визначення умов добору найвідповіднішого до конкретної ситуації синоніма, завдяки дефініюванню кожного члена синонімічного ряду, з указуванням його відмінностей на тлі інших, є вагомою перевагою цього словника, що визначає його придатність у праці тих (з тими), хто вивчає польську мову як іноземну.

Дефініції реєстрових слів, до яких дібрано синоніми, уміщує «Словник польських синонімів» за редакцією Зоф'ї Курцової [11], завдяки чому користувач мови, а особливо іноземець, що її вивчає, може порівняно легко зорієнтуватися в особливостях їхнього вживання. Цьому сприяє також наведення контекстів, у яких може виступати реєстрове слово, та інформація про стилістичне й емоційне забарвлення синонімів, що їх наведено до кожного зі значень багатозначного реєстрового слова. Приклад словникової статті зі згаданого словника: **Huk** 1. «głośny dźwięk o niskim tonie» *Rozległ się*

głośny huk. Zza ściany dochodziły jakieś huki. – huknięcie, łomot, grzmot, grzmotnięcie, łoskot, rumor, detonacja, wybuch. Talerz spadł z hukiem na ziemię. – trzask. Huk 2. «ogólne poruszenie z jakiegoś powodu» *Narobił wiele huku swoim wystąpieniem – szum, ruch, hałas, zamieszanie, sensacja, rzad. huczek* [11].

Працюючи з україномовною аудиторією на заняттях лексико-комунікативного характеру або ж під час лекцій і практичних занять з лексикології та культури мови з українськими студентами-полоністами, варто звертати особливу увагу на ті приклади лексико-семантичної сполучуваності, які є «підступними» саме з огляду на негативний трансфер. Варто також скрупульозно вивчати ті схеми лексико-семантичної сполучуваності, які наповнені лексикою, що не має формальних відповідників в українській мові. Саме такий матеріал потрібно вибирати зі згаданих раніше словників і створювати на основі нього вправи. Звісно ж, різноманітні й добре опрацьовані вправи лексико-комунікативного характеру пропонують численні на сьогодні польські підручники й посібники для іноземців, однак вони розраховані переважно на широкого користувача – осіб з різними першими мовами, тому, з об'єктивних причин, не можуть бути насичені матеріалом, найскладнішим і найпридатнішим саме для українського користувача. Тому, навчаючи українців, викладач повинен давати й власні дидактичні пропозиції, особливо якщо йдеться про заняття зі студентами, що вже доволі добре володіють польською мовою.

Простішими є такі вправи на лексико-семантичну сполучуваність, у яких пропонуємо поєднати слова з однієї групи зі словами з другої – так, аби вони творили правильні синтагми. Наприклад, з одного боку – назви тварин (*pies, kot, baran, koza, krowa, koń, słoń, świnia, indyk, kura, kogut, bocian, gołąb, wrona, wróbel, świerszcz, pszczoła, żuk, żaba, wąż*), з другого – звуки, які вони видають (*trąbi, syczy, rzy, pieje, muczy, meczy, beczy, kumka, kracze, klekocze, grucha, miauczy, gdacze, cyka, ćwierka, chrząka, szczeka, brzęczy, bulgocze, bzyczy*). Схожі за формою вправи можна використовувати з метою засвоєння сполучуваності близьких за значенням слів. Наприклад, з одного боку, назви коней, з іншого – їхні можливі означення: *szkapa, klacz, ogier, źrebak, rumak, mierzynec, kobyła, chabeta – rasowy, chudy, nędzny, roboczy, łysy, rozplodowy, młody, ognisty*. У такий спосіб можна вивчати різні ряди близьких за значенням слів, порівн.

також: *piosenka, pieśń, śpiewka, aria, song, kuplet, hymn, kantylena, psalm – melodyjny, narodowy, ludowy, harcerski, smutny, weselny, operowy, kabaretowy, kościelny*. Прикладом вправи такого типу, але в якій відштовхуємося не від схожих за значенням назв, а від семантично близьких ознак, які потрібно достосувати до відповідної назви (предмета чи дії), може бути: *wietrzny, krótkowzroczny, lekkomyślny, pusty – wybór, istota, polityka, dziewczyna; wulgarny, trywialny, płaski, nieparlamentarny, gruby, karczemny, chamski, chuligański – dowcip, żart, zachowanie, kawał, gust, wyrażenie, wybryki, awantura; swobodny, prosty, niewymuszony, domowy, bezceremonialny, frywolny – dowcip, strój, ruchy, zachowanie, uśmiech, w obejściu; bojaźliwie, lękliwie, nieśmiało, tchórzliwie – spoglądać (na co), zapukać (do drzwi), oglądać się (na wszystkie strony), zachowywać się*. Такі типи вправ значно ускладнюються, коли «справа» і «зліва» пропонуємо неоднакову кількість слів. У такому випадку добирати слова потрібно не просто методом виключення, а глибше аналізуючи їхнє значення, використовуючи для цього словники та інші допоміжні джерела.

Складнішими є вправи, які обов'язково вимагають від учнів, аби вони скористалися словниками чи електронними корпусами текстів польської мови, інтернет-ресурсами. Це може бути, наприклад, пропозиція скласти речення або текст зі словами, близькими за звучанням / походженням (наприклад: *tajny, tajemniczy, tajemny; wieczny, wiekowy, wieczysty; sławny, sławetny, osławiony*) або близькими – у відповідних контекстах – за значенням (наприклад: *słaby, wątpliwy, nikły; kruchy, łamliwy, łupliwy; smaczny, wyborczy, smakowity; sprężysty, jędrny, prężny; giętki, gibki, elastyczny; przysrtojny, urodziwy, piękny, cudny; wysoki, wyrośnięty, wybujały, strzelisty, wysmukły; kończyć, wykończyć, ukończyć, finalizować*). Складаючи речення, учень обов'язково змушений буде поєднати прикметник чи дієслово з іменником, а отже, продемонструвати знання синтагматичної специфіки пропонованих слів. Варто наголосити, що на етапі ознайомлення з проблемою, а не контролю знань, варто всіляко заохочувати учнів до звернення до автентичних польськомовних текстів, можна дозволити їм переписувати контексти із доступних джерел, особливо лексикографічних, адже в такій ситуації найважливішим є те, щоб вони відшукали і запам'ятали правильні схеми сполучуваності слів (обережно, однак, потрібно ставитися до інтернетних текстів, оскільки в них можуть траплятися ненормативні синтагми).

На основі словників студенти можуть вивчати дефініції (а отже, й особливості семантики) польських слів, формальні відповідники яких в українській мові мають дещо інше значення, або ж польських лексем, які взагалі не мають в українській мові семантично еквівалентних лексичних відповідників, наприклад: *przyjaciół – kolega, siostrzeniec – bratanek, kochać – lubić, kraj – państwo – kraina, ojczyzna – ojcowizna, śpiewak – piosenkarz, myśleć – zastanawiać się, listek – liść, żdźbło – łodyga, buty – kozaki – pantofle, garsonka – kostium – garnitur, odzież – ubranie – konfekcja – okrycie*.

Значні труднощі в українців викликає правильне вживання польських префіксальних дієслів. Помилки в цих структурах часто «підтримують» відповідники в українській мові, порівн.: *Mama zgotowała (замість *ugotowała*) *obiad* – укр. зготувати, приготувати (обід); **Sam się naprosilem* (замість *wprosiłem*) *na urodziny* – укр. *naprosитися*; *Chłopak obegrał (замість *ograł*) *w szachy samego mistrza* – укр. *обіграти*; **Janek jak się upije, to zaczyna wyrabiać* (замість *rozrabiać*) – укр. *виробляти (щось)*. На цю проблему накладається і проблема сполучуваності – системної або нормативної. Серед пропозицій вправ на подолання інтерференцій у сфері лексико-семантичної сполучуваності префіксальних дієслів:

а) вибір одного з варіантів дієслова, наприклад: *Od dawna poszukiwał sposobu, aby (odrobić, przerobić, dorobić) sobie w czasie studiów, nauka bowiem trochę go kosztowała; Murarz (odrobił, rozrobił, przyrobił) cement i zaczął murować; Egzaminowani studenci śmiechem (wyrabiali, dorabiali, nadrabiali) brak wiedzy; Okazało się, że ta partia polityczna od dawna (urabiała, obrabiała, nadrabiała) opinię publiczną; Coś ty najlepszego (wyrobiła, narobiła, przerobiła), teraz to już stąd nie wyjdziemy!*

б) утворення дієслівного деривата за допомогою самостійно дібраного (можливо також – із кількох запропонованих варіантів) префікса, наприклад: *Czuje, że już nie ...rabiam i zaraz parsknę śmiechem!; Czy wiesz, że ...robileś mnie w bardzo nieprzyjemną sytuację?; Wasza córka ogromnie się ...robiła, świetnie gotuje!; Tędy jest dużo bliżej niż koło twojego wydziału, tamtędy trzeba ...robić dobrych kilkaset metrów;*

в) навпаки, додавання до префікса решти дієслова в конкретній синтагмі – важливо однак, щоб вона була частотною в польській мові (для спрощення завдання можна подавати поряд її дефініцію чи парафразу), наприклад: *pod...*

decyzję, u... wywiadu, u... zgodę, przy... uwagę, przy... wagę, po... nietakt, po... konsekwencje, po... tezę, wy... wrażenie, wy... krzywdę, wy... wnioski, na... kontakt, na... się kompleksów, do... wyboru, do... do wniosku, po... w wątpliwość, po... się do dymisji, o... dokument, o... się z językiem;

г) самостійне написання текстів з визначеними префіксальними дієсловами.

Прикладом виконання останньої вправи може бути текст студентки III курсу польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка Мирослави Кіт, у якому потрібно було вжити в різних контекстах дієслова **ponieść** і **odnieść**:

Sen jak z Kafki

Tego dnia jak zwykle poszedłem sobie, gdzie mnie oczy poniosą. Myślałem o tym, czym chciałbym się dzisiaj zająć. Przypomniałem sobie, jak w dzieciństwie marzyłem o jeździe konno. Poniósł mnie niepoohamowany entuzjazm.

Tego dnia dokonałem pierwszej próby, która, niestety, miała fatalne skutki. Koń poniósł, a potem zrzucił mnie z siodła. Koń, na szczęście, nie odniósł żadnych obrażeń, ale wyrażał się o rodzie ludzkim, stosując wyrazy o charakterze wulgarnym. Odniosłem wrażenie, że to wszystko odnosi się właśnie do mnie. Zaproponowałem koniowi, że poniosę jego siodło, ale nie wiadomo dlaczego obraził się jeszcze bardziej, poniosły go nerwy. Staralem się przekonać mojego oponenta, że odniósł się do tej sytuacji zbyt poważnie. Ale poniosłem porażkę. Koń opuścił pole bitwy słownej, dalej odnosząc się do mnie z uprzedzeniem.

Nie mogłem tego tak zostawić – znów mnie do niego poniosło. Postanowiłem zanieść mu soczystej zielonej trawy, żeby zażegnać konflikt.

Lepiej bym tego nie robił! Moje wysiłki nie odniosły żadnego skutku, wręcz przeciwnie. Koń się bardzo rozczłowił, bo potraktowałem go jak...

ЛІТЕРАТУРА

1. Apresjan J. D. Semantyka leksykalna. Synonimiczne środki języka / Przeł. Z. Kozłowska, A. Markowski. – Wrocław etc., 1995.
2. Bańko M. O tzw. prozodii semantycznej i jej opisie w słownikach // Nowe studia leksykograficzne 2 / Pod red. P. Żmigrodzkiego, R. Przybylskiej. – Kraków, 2008. – S. 151–161.
3. Bańko M. Przedmowa // M. Bańko. Słownik dobrego stylu, czyli wyrazy, które się lubią. – Warszawa, 2006. – S. V–VII.
4. Bańko M. Słownik dobrego stylu, czyli wyrazy, które się lubią. – Warszawa, 2006.
5. Burkhardt H. Miejsce kolokacji w leksykografii i ich rola w tworzeniu tekstów w języku obcym // Acta

konnia. Groził mi, że za straty moralne **poniosę odpowiedzialność**.

Proces sądowy miał wielki rezonans, posiedzenia transmitowano w telewizji. Przemówienie konia w sądzie o trawiastej diecie, pielęgnowaniu kopyt i dyskryminacji odniosło wielki triumf. Niedługo koń zawarł kontrakt na produkcję podkoszulków ze swoim portretem, sprzedał prawa do ekranizacji tej historii. A teraz zajął się polityką.

O mnie już dawno zapomniano. Poniósłem największą porażkę w swoim życiu. Mojej wierze zadano straszny cios: odniosłem wrażenie, że ponoszę klęskę. Nie chodzi tu o wiarę w dobre stosunki końsko-ludzkie, lecz o wiarę w uzdrowienie kultury.

Вивчення ідіоматичної сполучуваності можливе в ході виконання описаних у лінгводидактичній літературі і представлених у польських підручниках та посібниках дуже різноманітних і захопливих вправ із фразеології. Зазначимо лише, що, працюючи з україномовними особами, особливо тими, що вже добре володіють польською мовою, варто пропонувати такі фразеологічні одиниці, які можуть бути складними з огляду на інтерференцію. Варто враховувати також національно-культурні відмінності в категоризації дійсності в обох мовах, скажімо, експліковані в анімалістичній фразеології. У вправах фразеологічного характеру варто пропонувати ті фразеологізми, які збудовані на іншій, ніж в українській мові, образній основі, або анімалістичний компонент яких має особливі, на тлі українського відповідника, національно-культурні конотації (наприклад, *wybierać się jak (kto) ... za morze* – сійка, *stanąć (kim) ...* – okoniem та ін.).

Отже, проблема сполучуваності слів, а зокрема лексико-семантичної, вимагає значної уваги викладача польської мови як іноземної. Нехтування нею в роботі з україномовними особами призводить до виникнення небажаної інтерференції.

Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców 17: Teksty i podteksty w nauczaniu języka polskiego jako obcego – 2: Jubileusz 50-lecia Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców UŁ / Pod red. G. Zarzyckiej i G. Rudzińskiego. – Łódź, 2010. – S. 177–184.

6. Buttler D., Kurkowska H., Satkiewicz H. Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności leksykalnej (Słownictwo rodzime). – Warszawa, 1987.

7. Geller E., Dąbrowka A. Słownik stylistyczny języka polskiego. Warszawa, 2007.

8. Geller E., Dąbrowka A. Uwagi wprowadzające // E. Geller, A. Dąbrowka. Słownik stylistyczny języka polskiego. – Warszawa, 2007. – S. VII–XVIII.

-
9. Inny słownik języka polskiego / Pod red. M. Bańki. – T. 1–2. – Warszawa, 2000.
  10. Krawczuk A. Kłopoty z opanowaniem polskiej rekcji w procesie nauczania Ukraińców sprawności pisania // Rozwijanie i testowanie biegłości w języku polskim jako obcym / Pod red. A. Seretny, E. Lipińskiej. – Kraków, 2008. – S. 129–140.
  11. Kurzowa Z., Kubiszyn-Mędrala Z., Skarżyński M., Winiarska J. Słownik synonimów polskich / Pod red. Z. Kurzowej. – Warszawa, 1998.
  12. Markowski A. Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne. – Warszawa, 2005.
  13. Mosiołek-Kłosińska K., Ciesielska A. W kilku słowach: Słownik frazeologiczny języka polskiego. – Warszawa, 2001.
  14. Nagórko A., Łaziński M., Burkhardt H. Dystynktywny słownik synonimów. – Kraków, 2004.
  15. Nagórko A. Wstęp // A. Nagórko, M. Łaziński, H. Burkhardt. Dystynktywny słownik synonimów. – Kraków, 2004. – S. VII–XLV.
  16. Skorupka S. Słownik frazeologiczny języka polskiego. – T. 1–2. – Warszawa, 1967–1968.
  17. Słownik języka polskiego / Pod red. M. Szymaczaka. – T. 1–3. – Warszawa, 1978–1981.